

5. Townsend, S. S., Major, B., Sawyer P. J., Mendes, W. B. Can the absence of prejudice be more threatening than its presence? It depends on one's worldview. *Journal of Personality and Social Psychology*. 2010. Vol. 99, no. 6. P. 933–947. DOI: <https://doi.org/10.1037/a0020434>.

6. Williamson, T. J., Thomas, K. S., Eisenberger, N. I., Stanton, A. L. Effects of social exclusion on cardiovascular and affective reactivity to a socially evaluative stressor. *International Journal of Behavioral Medicine*. 2018. Vol. 25, no. 4. P. 410–420. DOI: <https://doi.org/10.1007/s12529-018-9720-5>

ШВЕЦЬ Михайло Анатолійович,
викладач кафедри операторської
майстерності та фотомистецтва
Київського національного університету
культури і мистецтв

КУЛЬТУРА ЯК ВІДКРИТИЙ ПРОСТІР: ТРАНСФОРМАЦІЙНІ ПРОЦЕСИ ТА НОВІ ПРАВИЛА ВЗАЄМОДІЇ

Пострадянська модель культури в Україні, успадкована від радянської епохи, вичерпала свій потенціал ще на початку 2000-х років, але справжня криза проявилася в період 2010–2020-х. Цей час став переломним, оскільки трансформація культурної сфери не обмежилася поверхневими змінами, а торкнулася глибокого переосмислення фундаментальних засад системи. Замість ідеологічного інструменту держави, культура почала еволюціонувати в напрямі відкритої екосистеми, де акцент робиться на креативності, доступності та соціальному впливі.

Цей перехід до відкритої культурної екосистеми відбувався під впливом поєднання зовнішніх та внутрішніх чинників. До зовнішніх належали євроінтеграційні процеси, що стимулювали адаптацію європейських стандартів культурної політики, зокрема участь у програмах Creative Europe та впровадження прозорих механізмів фінансування. Значним «прискорювачем» змін стала повномасштабна російсько-українська війна, яка трансформувала культуру на інструмент опору та національної єдності: мистецькі проекти активно протидіють російським наративам і сприяють формуванню нової ідентичності – від патріотичних концертів і фестивалів (зокрема фестивалів на підтримку України й етно-музичних подій, які просувають українську культуру), до виставок і перформансів у музеях та культурних просторах, що осмислюють війну і опір, а також музичні й арт-ініціативи, які звертаються до міжнародної аудиторії та підсилюють культурну дипломатію України.

Внутрішні чинники трансформації були не менш визначальними. Після Євромайдану 2013–2014 років з'явилася нова генерація культурних активістів, що започаткували незалежні ініціативи – від урбаністичних фестивалів, таких як фестиваль сучасного мистецтва Construction у Дніпрі або рейв-руху Schema у Києві, які переосмислюють простір і залучають громади до культурного життя, до цифрових і практичних платформ для збереження та популяризації спадщини – наприклад, цифрових обговорень і проєктів з оцифрування пам'яток культурної спадщини у співпраці з міжнародними партнерами. Підтримані міжнародними донорами, ці проєкти демонструють можливість змін «знизу», без будь-якої залежності від державних структур. Водночас радянський спадок продовжує гальмувати розвиток: бюрократичні бар'єри (наприклад, тривалі погодження проєктів у держустановах) та імітаційна трансформація, коли зміни обмежуються лише «зміною вивісок», залишаються значними викликами.

У контексті війни культурна сфера набула стратегічного значення. Дослідження підтверджують, що культурне відродження сприяє соціальній трансформації, посилюючи резилієнтність суспільства, оскільки вона формує спільні цінності, підтримує ідентичність і допомагає суспільству адаптуватися до змін у кризових умовах [1]. Наприклад, децентралізація, започаткована реформою 2014 року, передала повноваження на місця, дозволяючи громадам розвивати локальні культурні хаби, зокрема центри культурних послуг, поява яких була закріплена у новій редакції Закону України «Про культуру» [2] та передбачає надання широкого спектра культурних послуг, доступ до ресурсів для творчості, навчання та громадської активності. Це не лише протидіє централізованій моделі минулого, але й інтегрує Україну в європейський культурний простір, де культура сприймається як інвестиція в людський капітал.

Ці зміни у сфері культури зазвичай описують термінами «зміна» та «трансформація», проте вони мають різне трактування та глибину. Так, «зміна», як ключове поняття, фіксує факт відмінності між станами системи, не обов'язково глибокий або спрямований процес; вона може бути випадковою чи поверхневою, наприклад, оновлення репертуару театру без змін у менеджменті. Реформа, навпаки, постає інструментом «згори», ініційованим державою чи інституціями для коригування системи. У пострадянській Україні реформи часто асоціювалися із законодавчими актами, як-от закони про декомунізацію 2015 року, які усунули радянські символи, але не завжди торкнулися глибинних структур.

Натомість трансформація – це органічний, системний процес, що призводить до появи нової якості. Вона охоплює не лише інституції, але й цінності, практики та відносини між стейкхолдерами. Отже, інституційна трансформація культурної сфери – це перехід від «культури як ідеологічного обслуговування» (радянська модель) до «культури як відкритої екосистеми сервісів та смислів». У такому трактуванні культура стає платформою для креативності, освіти та соціальної інтеграції, а не інструментом пропаганди.

Наприклад, створення Українського культурного фонду (УКФ) у 2017 році, а згодом його модернізація в умовах війни, ілюструє цей зсув: від бюджетного фінансування до системи конкурентних грантів, де стейкхолдери – митці, громади та донори – не лише обирають проекти, що отримують підтримку, але й формують пріоритети розвитку культурної сфери, визначають стандарти якості, стимулюють інновації та забезпечують прозорість і ефективність ресурсів.

Процес трансформації культурної сфери поєднує конкретні механізми участі стейкхолдерів, інноваційні підходи та вплив спадку радянської моделі. Трансформації культурної сфери можна типологізувати, вирізняючи різні рівні змін – від поверхневих до системних. Критеріями класифікації є глибина змін (фасади будівель чи структурні перетворення), вплив на стейкхолдерів (від обмеженої участі до активного співтворення) та системність процесів (разова зміна чи комплексне переосмислення інституцій). Типологізація ґрунтується на аналізі практик модернізації культурних установ в Україні, зокрема прикладів діяльності УКФ, реформ децентралізації та локальних громадських ініціатив. Такий підхід дає змогу уникнути спрощеного погляду та виявити багатовимірність еволюції культурної сфери. Отже, на поверхневому рівні відбувається, зокрема, ребрендинг установ, тобто зміни обмежуються зовнішніми аспектами, такими як перейменування закладів культури чи оновлення логотипів. Наприклад, під час декомунізації багато закладів культури були перейменовані, усунувши згадки про радянських діячів чи символи минулого. Однак сама структура діяльності та внутрішні процеси цих установ суттєво не змінилася, що є типовим випадком, коли трансформація відбувається лише на рівні назви та зовнішнього брендингу, без глибинної модернізації системи.

Функціональний рівень: трансформація ролей установ. Музеї перетворюються на хаби для громадських подій, бібліотеки – на коворкінги та освітні центри. У постмайданній Україні це проявилось в проектах, як-от урбаністичні ініціативи в Одесі чи Києві, де культурні простори стали місцями для соціальної взаємодії (напр., реконструкція радянського павільйону Pavilion 13 у сучасний культурний хаб) [3]. Децентралізація з 2014 року посилила цей рівень, дозволяючи місцевим громадам адаптувати функції під потреби.

Системний рівень: нова фінансова логіка. Ключовим прикладом є УКФ, який радикально змінив правила гри, запровадивши грантове фінансування на конкурсній основі. Замість прямого бюджетного розподілу, кошти йдуть на проекти, оцінені експертами, що стимулює інновації.

Отже, розгляд різних типів трансформації дає змогу усвідомити, що процес не є лінійним: його рівні взаємопов'язані, а успіх залежить від гармонійного поєднання державного регулювання та низових ініціатив. Для оцінювання прогресу трансформації доцільно спиратися на низку орієнтирів, що допомагають «виміряти невидиме» – якісні зсуви в системі. Зокрема, важливо, щоб рішення у сфері культури ухвалювалися не лише на

центральному рівні, а й на місцях, що проявляється у самостійному керуванні громадами культурними бюджетами, як це стало можливим після децентралізаційної реформи 2014 року. Водночас слід забезпечити диверсифікацію джерел фінансування, залучаючи не лише державні кошти, а й ресурси донорів та меценатів – прикладом такого підходу є УКФ, який активно працює з міжнародними грантами для підтримки проєктів. Не менш важливою є партисипативна складова: громада має брати участь у житті закладів культури, зокрема через механізми громадських рад при них або участь у програмуванні локальних культурних просторів. І нарешті, трансформація виявляється у ціннісному зсуві, коли культура сприймається не лише як «витратна стаття», а як стратегічна інвестиція в людський капітал, інтегрована в економічний розвиток громад. Усі ці орієнтири дозволяють враховувати ризики імітаційних змін і об'єктивно оцінювати прогрес, створюючи підґрунтя для подальшого розвитку відкритої культурної екосистеми.

Список використаних джерел

1. Денисюк Ж. З. Українська культурна ідентичність як основа національної стійкості та культурної політики. *Культурологічний альманах*. 2025. Вип. 1 (13). С. 309–315.

2. Про культуру: Закон України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2778-17#Text>

3. Реконструкція павільйону 13. *Архітектурне бюро FORMA*. URL: https://www.archdaily.com/1032197/pavilion-13-renovation-forma-architectural-office?utm_source=chatgpt.com

ШЕЛЮХ Ольга Миронівна,
професор кафедри гуманітарних наук
Національної академії сухопутних
військ імені гетьмана Петра
Сагайдачного, кандидат філологічних
наук, доцент

РОЛЬ СЛОВА У ФОРМУВАННІ НАЦІОНАЛЬНО СВІДОМОЇ ОСОБИСТОСТІ МАЙБУТНЬОГО ОФІЦЕРА

Перед українською військовою освітою стоїть проблема формування національної самосвідомості майбутнього офіцера. І вона є вирішальним чинником впливу держави на цей процес. І відповідно до норм Закону «Про вищу освіту» навчальні заклади, отримавши автономію, повинні впроваджувати й підтримувати політику ідентичності в освітянській галузі, а